

אחיזת הכוס בקידוש

- א. דעת האר"י
- ב. דעת הבית יעקב
- ג. דעת השל"ה
- ד. דעת המגן אברהם
- ה. דעת הצבי לצדיק
- ו. מנהג באסטאן

כתוב בזהר הקדוש (בהקדמה): כוס ישועות אשא, דא כוס של ברכה אצטריך למהוי על חמש אצבעין ולא יתיר, כגוונא דשושנה דיתבא על חמש עלין תקיפין דוגמא דחמש אצבעין, ושושנה דא איהי כוס של ברכה.

ש"ש דעות בהבנת דברי האר"י

כתב האר"י (שער המצות פרשת עקב מה, ב): תטול הכוס בימינך ותעמידנו על חמש אצבעותיך הימניים ממש על גביהם. עכ"ל.

א. הבנת בעל "לחם מן השמים"

כתב ב"לחם מן השמים (דברים השייכים לסעודה דף כב, א): ואח"כ הוא מישב הכוס על ה' אצבעות דימינא באופן שיהיה הכוס עומד על ה' אצבעות על גביהן ממש וסימנך ואתן את הכוס על כף פרעה ר"ל כשהכף היא גלויה בפשוט החמש אצבעות. [ראה צילום מס' 1].

וכן נראה פשוט לשון ספר אור צדיקים (עמוד התפלה סימן כ"ט): יקבל הכוס בב' ידיו ומניח הכוס על ה' אצבעות יד ימנית עכ"ל.

וכן פסק הלכה למעשה בספר קצות השלחן (סימן מו סעיף ז) וז"ל: ויעמיד הכוס על האצבעות. ובבדי השלחן אות יט כתב דאע"פ דבשו"ע הרב הביא ב' דעות דיש לעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס, אולם סיים שכמדומה המנהג כמו שכתב בפנים דמעמידים על האצבעות. וכן הסכים בספר אבן השהם (סימן קפג סעיף ג): ואח"כ תטול הכוס בימינך ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימניים ממש על גביהם. ובפתוחי חותם (אות ה) כתב, ר"ל שיטול הכוס על האצבעות ממש, ולא על כף היד. (והשמך ששון גורס על גובהן, פירוש שיטול הכוס באצבעותיו הזקופות למעלה, וזהו על גובהן ממש, עי"ש בשמן ששון, אבל לענ"ד נראה שהגירסא הנכונה היא על גביהם, וכן הוא הגירסא בפרי עץ חיים ובטעמי המצות, ודוחק לומר שבג' ספרים נפל ט"ס באותה תיבה וכו'. ובאליה רבא אות ז' הביא דעת הרב ז"ל (למעשה) שיעמיד הכוס על הה' אצבעות.

ב. הבנת בעל "שמן ששון"

כתב בספר **שמן ששון** (על שער המצות): שיאחוז הכוס באצבעותיו כשהן זקופות למעלה, וזהו על גובהן ממש [דהיינו דסובר דמה שכתוב באר"י "על גביהן" אין הכוונה כפשוטו על האצבעות כשהן פשוטות אלא הגירסא באר"י היא "על גובהן"], ולאפוקי שלא יתן הכוס בכף היד, וגם שלא יהיה על גבי האצבעות כשהן פשוטות. [ראה צילום מס' 2].

וכן כתב בסידור **יעב"ץ** (הנהגת הסעודה פי"ד ד' סק"א): מעמידו על ה' אצבעות זקופות מקיפות ומחזיקות אותו נגד הלב. [נאמנם לא ברור בדעת היעב"ץ האם סבירא ליה שרק על האצבעות או שגם שם על כף היד וכדעת השל"ה לקמן].

וכן כתב בספר **אור השבת** (פ"ג עמוד צב): המקובל אלקי רבי חיים שאול דוויק הכהן ז"ל [בעל איפה שלמה על אצרות חיים] בעת קידוש והבדלה וברה"ז הרים את הכוס כשכל האצבעות הכפופות בפרקיהן העליונים מקיפות ואוחזות את הכוס כשהיא מורמת מכף היד וכ"כ בחז"א דף א. כוס של ברכה אצטרך למיהוי על חמש אצבען ולא יתיר כגוונא דשושנה דיתבא על חמש עלין. וכ"כ בתיקוני זוהר וכ"כ בשער המצות וכ"כ בטעמי המצות פרשת עקב.

ובספר פרדס יוסף (עמוד רסו) העיר שבדבריו יש קצת שינוי מדברי בעל השמן ששון דכתב שיחזיק כשהאצבעות כפופות בפרקיהן העליונים, ואילו בעל שמן ששון כתב דהאצבעות זקופות. [ראה צילום מס' 3].

ג. הבנת בעל "נגיד ומצוה"

כתב ב**נגיד ומצוה** (ברכת המזון): ויניחהו בימין באופן שיהא הכוס עומד על ה' אצבעות **על גביהם ממש**. [ראה צילום מס' 4].

וכן הביא **האליה רבה** (סימן קפג ס"ק ז): כתב בשו"ע מהר"י לוריא ונוטל בב' ידיו ויניחם בימין באופן שיהיה הכוס על ה' אצבעות שלו **על גבוהי ממש**.

וכן הסכים **הכף החיים (סופר)** [סימן קפג אות כ]: וז"ל שער המצות, ואח"כ תטול הכוס בימין ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימניים ממש על גביהם ותתן וכו'. ומיהו בשמן ששון ח"ד על שער המצות הנז' גריס על גובהן ופירוש שיטול הכוס באצבעותיו הזקופות למעלה ולאפוקי שלא יתן הכוס בכף היד וגם שלא יהיה ע"ג האצבעות כשהן פשוטות. וכ"כ בשער הכוונות בהדיא דצריך לאחוז הכוס באצבעותיו ונתן בהם סוד.

וכן כתב ב**מנהגי הארז"ל פתורא דאבא** (בני אבא עניני שבת אות יט): ובספר אור צדיקים בעמוד התפלה סימן כ"ט כתב יקבל הכוס בב' ידיו ומניח הכוס על ה' אצבעות יד ימנית עכ"ל. ובסימן כ"ג סל"ז בענין כוס ברכת המזון כתב וז"ל, ויחזיק הכוס על כף ימין והאצבעות זקופים למעלה סביב הכוס עכ"ל. מזה הלשון משמע דהכוס יחזיק על כף היד ולא על האצבעות רק דהאצבעות יהיו זקופין סביב דלא כמו שכתב בכוס קידוש שעל האצבעות יניח הכוס וצ"ע. ועיין לקמן שהעתקתי לשון שער המצות וז"ל, ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימנים ממש על גובהן וכו'. וכ"כ בטעמי המצות פרשת עקב וז"ל, כוס ברה"ז נקרא כוס ישועות אשא למהוי ממש על ה' אצבעין. וכ"כ במשנת חסידים במסכת מוצאי שבת פ"ט מ"י וכ"נ מלשון הזוהר בהקדמה וז"ל, כוס של ברכה אצטרך למהוי על ה' אצבעיו.

דעת הבית יעקב

כתב בשו"ת בית יעקב (סימן קעד): שא"ל. כוס של ברכה אם לאחוז בשולי הכוס או לאחוז בידיו בכוס ממש.

תשובה: הנה ע"פ הסוד יש להעמיד הכוס על ה' אצבעותיו בסוד ה' עליון כמבואר בכתבי האר"י ואין לנו עסק בנסתרות, רק נראה להביא ראיה מגמרא דידן דיאחוז הכוס דוקא בשולי הכוס. וגם יש ללמוד דאם אחוז הכוס באוגני הכוס הוי כמו שאחוז בשולי הכוס. ונאמר תחלה ע"פ הסברא דאף דגם אחיזה בכוס עצמו יש בו דברים נסתרים כמבואר בכתבים וכו', מ"מ עיקר ברכת המזון הוא על היין שבתוך הכוס וביין א"א לאחוז אלא ע"י אחיזה הכוס והלכך אם אחוז הכוס בשוליו או באוגניו הוי כמו שאחוז היין עצמו שבתוך הכוס.

וביאור הדברים ע"פ הגמרא בסוכה דף ל"ו אמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסודרא דבעינן לקיחה תמה וליכא. רבא אמר לקיחה ע"י דבר אחר שמיה לקיחה דתניא אזוב קצר וכו'. ועיי"ש בתוס' דכתבו דמיירי שעשה מן הסודר בית יד ללולב ואין שייך כאן חציצה שכל הלולב חוץ מידו ואחוז בבית יד הכולט הנעשה מן הסודר ודמי לאזוב וכו'. ולולב שהוציא בכלי דסוף פירקין לא שאחוז בדופני הכלי אלא מניח ידו תחת שוליו או שאחוז בבית יד של הכלי עכ"ל התוס'. הרי מבואר מדבריהם דכשאחוז תחת שוליו אז הוי כמו אחוז בידו ממש את הלולב אף שאין ידיו נוגעים בלולב ולא הוי הכלי הפסק. ה"נ יש ללמוד לענין ברכת המזון דעיקר הברכה על היין שבתוך הכוס והכוס הוי הפסק משום הכי צריך לאחוז תחת שוליו, דהיינו שיהא שולי הכוס על האצבעות כדברי האר"י וכדברי הוזהר דאז לא הוי הכוס חציצה בין היין ובין ידו. ולפ"ז כשאחוז באוגני הכוס הוי כאילו אחוז על האצבעות כמבואר בדברי התוס' הנ"ל. אבל כשאחוז בדופני הכוס כמו שהוא מנהג לרוב בני אדם הוא איסור לענ"ד דהוי חציצה כמ"ש. ואף שהטור בה' לולב סימן תרנ"א כתב בלשון זה, אפילו אם אחוז תחת שוליו וכו' משמע שאם אחוז בדופני הכלי עדיף טפי, כבר הקשה עליו הבית יוסף שם וכו', והלכך יש לנהוג בנידון דידן להעמיד הכוס על האצבעות דאז אחוז בשולי הכלי או יאחוז באוגני הכלי ולא בדופני הכלי. עכ"ל.

לדברי הבית יעקב אפשר להחזיק את כוס הקידוש בשתי אפשרויות. א. תחתית הכלי עומד ממש על גובהן של האצבעות. ב. להחזיק באוגני הכלי.

אולם הא"י רבה חולק על הבית יעקב, דכתב בסימן קפג ס"ק ז: כתב מ"א על דברי השל"ה הנ"ל ז"ל וכ"מ בזהר בראשית ומ"מ אינו מוכח כל כך די"ל דיקיפם באצבעותיו בדרך אחיזה ע"כ. אבל בתשו' בית יעקב סימן קע"ד כתב כשאחוז בדופני הכוס כמו שמנהג לרוב בני אדם הוא איסור דהוי חציצה בין היין ובין ידו אלא יעמוד הכוס על ה' אצבעות כמ"ש בכתבי האר"י בסוד ה' עליון דשחרין כו' או יאחוז באוגני הכלי. ומייתי ראיה מתוס' סוכה דף ל"ז גבי לולב ע"ש. ובאמת לאו ראיה די"ל דחכמים שתקנו מתחלה לברך אכוס הכי תקנו שיהא הכוס ביין ולא שייך בו חציצה. ועוד דהב"ח והט"ז סימן תרנ"א פירשו דברי התוס' דמותר לאחוז בדוחק בזה אין בו ממש. דלא כעולת תמיד שכתב דפליג על רמ"א. מיהו הט"ז תמה על הרמ"א שפסק כש"ל נגד הטור להקל, ולענ"ד כיון דעיקר דין דלא יסייע הוא איבעיא דלא איפשטא ומ"כ כיון דש"ל כתב דלא מיבעי כשאינו נוגע בכוס הוי כמו ספק ספיקא וק"ל ומ"מ אין להקל אם לא לצורך כמ"ש התוס' בכוס גדול.

כתב בשו"ע מהר"י לוריא ונוטל בב' ידיו ויניחם בימין באופן שיהיה הכוס על ה' אצבעות שלו על גבוהי ממש.

דעת השל"ה

כתב השל"ה (שער האותיות נה, ב): קיבלתי להניח הכוס על כף הימין והאצבעות זקופות, וסימנך ואתן הכוס על כף פרעה, ולא כאותן שנוהגין לאחוז הכוס בימין דהיינו שאצבעות מקיפות את הכוס, ויש קצת הוכחה לזה בזוהר. [ראה צילום מס' 5].

וכן כתב בספר אור צדיקים (סימן כג): להחזיק הכוס על כף הימין והאצבעות זקופים למעלה. וכן מובא בסידור תפלה ישרה [נבדוּטשוב]: ויניחו על כף ימינו ויקיפו בה' אצבעותיו. וכן העתיק המשנה ברורה (סימן קפג ס"ק טו): כתב השל"ה ע"פ הקבלה נכון שיעמיד הכוס על כף ימינו והאצבעות יהיו זקופים סביב.

מנהג סאטמאר (זמירות דברי יואל ח"א אות לה), מנהג בעלזא (לוח דבר יום ביומו), מנהג לעלוב (סידור חפלה לדוד עמ' רנז), ומנהג ביאלה (זמירות שירת השבת עמ' שכח) הם כדעת השל"ה.

ובסוף שו"ע הרב ח"ד (נו, א) הובא מנהג חב"ד: לוקחו בימינו מוסרו לשמאלו מעמידו דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית, כשהיא כפופה קצת כעין בית קבול, ד' אצבעותיו מוגבהות והגודל מושכב מן הצד. עכ"ל.

לכאורה ישנו במנהג חב"ד שני שינויים א. שכתוב שכף היד כפופה קצת כעין בית קיבול. ב. שרק ד' אצבעות מוגבהות ואילו הגודל מושכב מן הצד.

ובספר חסד לאלפים (סימן קפג סעיף ג) כתב: ויש מי שאומר שיניח תחתית הכוס ע"ג החמש אצבעות, ואני אומר שיותר טוב ליתנו על הכף כדי שלא ילמדו ליתנו על האצבעות, ואפשר יש אדם שהוא מפחד שמא יפול ולא יוכל לכוון בברכת המזון, אבל לא יאחז בדופני הכוס בידו.

מדבריו נראה דהבין בדעת המקובלים שאומרים ע"ג האצבעות כפשוטו על גובהן של האצבעות, ולכן כתב שאין ראוי לעשות כן כי יש חשש שהכוס יפול ולא יוכל לכוון בברכת המזון, ולכן כתב שישים את הכוס על כף ידו אולם הוסיף תנאי שלא יחזיק באצבעותיו את הכוס. אולם לא גילה דעתו האם האצבעות הם זקופות כלפי מעלה או פשוטות. ומפשטות דבריו משמע שאין צורך לזקוף את האצבעות.

ועל הערתו של החסד לאלפים שהכוס יכולה ליפול, ראיתי שיש כאלו ששמים מתחת לכוס צלוחית ומחזיקים את הגביע מתחת לצלוחית.

דעת המגן אברהם

כתב המגן אברהם (סימן קפג סק"ו): כתב השל"ה וכו', ומכל מקום אינו מוכח כל כך דיש לומר דיקפם באצבעותיו כדרך אחיזה. [ראה צילום מס' 6].

וכדעת המג"א הובא בסידור צלותא דאברהם (עמ' שכט): אחזו ביד ימינו לא על כף היד רק אצבעותיו מפיז הכוס.

דעת הצבי לצדיק

כתב הצבי לצדיק [זידיטשוב]: טוב לקחת כוס בעלת רגל ויעמידנה ברגלה על כף היד וגוף הכוס על חמש האצבעות ובוזה יוצא דעות שניהם. עכ"ל. מפשטות לשונו נראה דסבירא ליה שהאצבעות יהיו מתחת לכוס כפשוטם של דברי האר"י. [ראה צילום מס' 7].

מנהג באסטאן

הובא בסדור תפלה ישרה (מהדורת תשמ"א עמוד 596 אות יג): הכוס של קידוש ושל ברכה מחזיקין באצבעות בדפנות הכוס מהצדדין ואין מניחין על כף היד.

אמנם בספר פרדס המלך (עמוד רסח) הביא דברים אחרים בשם מנהג באסטאן וז"ל, הכוס מונח על קשרי אצבעותיו וכף היד, ונתמך שם ע"י כיפוף האצבעות. ושם כתב שכפי הנראה מנהג באסטאן הוא כדעת האיפה שלימה לכפוף רק פרקי אצבעות העליונים, רק שבמנהג באסטאן שמו את הגביע גם על כף היד ואילו לדעת האיפה שלימה לא שמים את הגביע על כף היד. אולם לענ"ד לא קשור מנהג באסטאן למנהג האיפה שלימה, אלא מנהג באסטאן שהביא הפרדס יוסף הוא כדי לצאת ידי כל השיטות. א. השיטה שצריך לשים את הגביע על כף היד. ב. השיטה שצריך לשים על האצבעות ג. השיטה שצריך להחזיק באצבעות. וממילא האפשרות היחידה שיש למנהג זה הוא לשים את הגביע קצת על כף היד קצת על האצבעות, וממילא האפשרות היחידה להחזיק את הגביע ע"י האצבעות היא כיפוף קשרי האצבעות העליונות.

הפוסקים שהביאו את הדעות ולא הכריעו בדבר

באר היטב (סימן קפג סק"ה): ויעמיד הכוס על כף ימינו והאצבעות יהיו זקופים סביב הכוס והסוד ואתן את הכוס על כף פרעה של"ה. ובספר נגיד ומצוה כתב שיהא הכוס עומד על ה' אצבעות על גביהם ממש ע"ש ועיין בית יעקב סימן קע"ד.

שו"ע הרב (סימן קפג סעיף ז): ויש מי שאומר שע"פ הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו. ויש אומרים להעמיד על האצבעות ממש.

ערוך השלחן (סימן קפג סעיף ה): ויש מי שכתב שנכון שהכוס יעמידנו על פיסת היד והאצבעות יסובבו להכוס זקופות ולא יעמידנו על האצבעות ויש מצריכים דוקא על האצבעות.

קידוש כהלכתו (פרק ט אות טז): נהגו להניח להכוס על כף ימין ואצבעותיו זקופות מקיפות את הכוס. ומקור הדברים מהזוהר, ויש שהבינו שמעמיד אצבעותיו זקופות כלפי מעלה, ואותו הכוס באצבעותיו באמצע גובהו ואז מקיפות את הכוס בחלקן העליון. ויש שכתב שאין זה מוכרח, ואפשר להבין בכוונת הזוהר שיקיף באצבעותיו את הכוס בדרך אחיזה הרגילה.

לסיכום:

יש הסוברים לשים על כף היד ממש ולשיטות אלו נחלקו מה עושים עם האצבעות. יש הסוברים שיהיו מקיפים את הגביע עם חמש האצבעות ויש הסוברים שהאצבעות יהיו זקופות ולא יגעו בגביע, ויש הסוברים שרק ארבע אצבעות מקיפות והאגודל מושכב מן הצד. ויש הסוברים ששמים קצת על כף היד וקצת על האצבעות וקשרי האצבעות העליונים מקיפים את הגביע.

יש הסוברים שאין לשים על כף היד אלא רק על האצבעות, ונחלקו איך שמים על האצבעות. יש הסוברים שאוחזים בצדדין עם חמש האצבעות, יש הסוברים שמים את הגביע מעל גובהן של האצבעות, וכדי שלא יפול הגביע לוקחים קערה מתחת הגביע ושים את האצבעות מתחת לקערה וכך מגביהין, ויש הסוברים שהאצבעות מגיעות עד חצי הגביע. ויש שיטה הסוברת לקחת גביע עם רגל, ואת הרגל שמים על כף היד ואת האצבעות שמים מתחת לגביע עצמו.

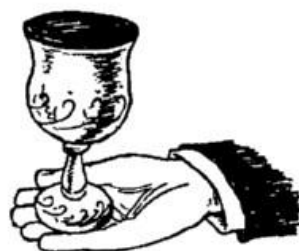
ויש שיטה הסוברת שאם אינו יכול להעמיד את הגביע על אצבעותיו, עדיף שיקח גביע אם און מהצד ויחזיק באוזני הגביע ולא יגע בידיו בגביע.

ציור 3

ציור 2

ציור 1

ציור 5

ציור 4

ציור 7

ציור 6